

Bij de Engelsen zijn tuinen onverminderd populair – al gaat hun aandacht tegenwoordig meer uit naar de beplanting dan naar het ruimtelijk ontwerp

Tekst Joost Emmerik en Lara Voerman

Tuinieren als theater

Kunstenaar Derek Jarman bekritiseert het streven naar perfectie in de Engelse tuincultuur. Zijn tuin rondom zijn 'Prospect Cottage' in Dungeness is een abstractie van het omliggende landschap – een kiezelwoestijn met roestende vissershutten, twee kerncentrales en op het land getrokken boten.

Tot in de eerste helft van de twintigste eeuw vond de Engelse tuinarchitectuur internationaal navolging. Tegenwoordig worden de beroemde Engelse tuinen vooral bezocht om hun bloemen- en plantenpracht. Alleen een handjevol kunstenaars weet te ontsnappen aan het streven naar smetteloze schoonheid.

Vanuit de kanaaltunnel bij Dover is het landgoed van miljonair Philip Sassoon de eerste stop van onze rondreis langs Engelse tuinen. Sassoon liet Port Lympne rond 1920 op de kliffen van de Engelse kust aanleggen. Veertien tuinmannen zorgden dat de planten in de tuin elk jaar begin augustus in perfecte conditie verkeerden, want dat was de maand waarin hij zijn omvangrijke old boys network op het landgoed ontving. Zijn tuin was een pronkstuk, een toonbeeld van rijkdom en van kennis van de klassieken. De bijpassende beelden kocht hij van de toen vrijwel failliete eigenaren van landgoed Stowe.

Port Lympne is onze eerste kennismaking met een tuin- en landschapstraditie die veel verschilt van de onze. In Nederland zijn compositie en ontwerp van groot belang en vormen projecten in de openbare ruimte de hoofdmoot van het vakgebied. Als we onze Hollandse bril afzetten ontdekken we een traditie waar de tuin nog volop deel uitmaakt van het vakgebied en waar de plant een hoofdrol speelt

Liefdadigheidsinstelling

Het aanbod van tuinen in Engeland – zelfs wanneer je je beperkt tot het zuiden – is duizelingwekkend. Naast het tuinieren zelf is een tuin bezoeken bij de Engelsen een

Links **Landgoed Port Lympne van miljonair Philip Sassoon, met zicht op de Engelse kustlijn. Een toonbeeld van rijkdom en van kennis van de klassieken.**

Rechts **Twee tuinen die als beschavingsiconen in stand worden gehouden. Munstead Wood in Munstead Heath, de voormalige privétuin van landschapsarchitect Gertrude Jekyll (boven) en Waltham Place in Berkshire, heringericht door de Nederlandse tuinontwerper Henk Gerritsen.**

Foto's Guido Nas

In zijn tuin Great Dixter richtte schrijver Christopher Lloyd zich vooral op de beplanting: explosieve borders met wonderbaarlijke combinaties van kleur, schaal en textuur.

Een voorbeeld van de Engelse landschapsstijl waarin het nog wél ging om de compositie van sublieme ruimtelijke ervaringen: landgoed Rousham bij Oxford met zijn weergaloze tuin van decorbouwer en landschapsarchitect William Kent.

‘Tegenwoordig zijn er nog maar weinig iconische ontwerpers in Engeland te vinden. Die importeren we, zoals Piet Oudolf’

geliefde bezigheid. De National Trust, een liefdadigheidsinstelling die een groot aantal historische tuinen en landgoederen in eigendom heeft, heeft maar liefst vier miljoen leden. De Trust wordt gerund als een commercieel bedrijf en de tuinen kunnen qua bezoekersaantallen concurreren met pretparken. Vlaggenschip is het wereldberoemde achttiende-eeuwse landgoed Stourhead met jaarlijks zo'n 1,3 miljoen bezoekers.

De tuin staat in Engeland al eeuwen voor beschaving, klasse en geld. Lionel de Rothschild – lid van een van de rijkste families van Engeland – omschreef zichzelf als ‘een bankier van hobby, maar een tuinman van beroep’. Het bezit en in stand houden van een historische tuin is een statussymbool, vertelt cultuurhistoricus Erik de Jong desgevraagd. In Engeland worden tuinen als beschavingsiconen in stand gehouden. Neem Rousham bij Oxford, met zijn weergaloze Engelse landschapstuin van decorbouwer en landschapsarchitect William Kent, waar dezelfde familie al 300 jaar de trotse eigenaar is. De eigenaar van Munstead Wood, met de voormalige privétuin van de invloedrijke tuinarchitect Gertrude Jekyll, vindt de historische tuin belangrijk genoeg om er voldoende personeel voor in dienst te nemen, maar komt er nauwelijks. ‘Ze kijkt liever sport op tv’, aldus de hoofdtuinman. Of Waltham Place in Berkshire, waar de tuinen vanaf 2006 heringericht werden door de Nederlandse tuinnontwerper Henk Gerritsen. De eigenaren bezitten meerdere huizen en zijn zelden op het landgoed. Personeel onderhoudt de tuin en de dure moestuin.

Niet alleen voor de upper class of nouveau riche is de tuin een statussymbool. De Britse onderzoeker Charles Quest Ritson vroeg zich in 2001 af waarom honderden Engelse middenklassenvrouwen een white garden, met alleen witbloeiende planten, hebben zoals in Sissinghurst, met daarbij een onderhoudsintensieve moestuin en een collectie ouderwetse rozensoorten. Omdat het stijlvol is, concludeert hij, en omdat ze de burenermee aftroeven.

Wonderlijke combinaties

We hoeven niet ver te reizen om kennis te nemen van de fascinatie van de doorsnee Engelsman voor de plant. We bezoeken Great Dixter, het bij de Engelsen mateeloos populaire levenswerk van de in 2006 overleden tuinier en schrijver Christopher

Lloyd. Rondom zijn ouderlijk huis op de grens van Kent en Sussex experimenteerde hij met explosieve borders, opgebouwd uit wonderlijke combinaties van kleur, schaal en textuur. De opzet van de tuin met een serie besloten kamers werd begin twintigste eeuw getekend door architect Edwin Luytens, en Lloyd veranderde daar weinig aan. Hij richtte zich vooral op de beplanting. Zoals hij zelf zei: ‘Ik zou geen tuin kunnen ontwerpen. Ik scharrel wat rond en verander iets als ik het niet mooi vind.’ Bezoekers malen er niet om, zij komen voor de planten, niet voor Luytens uitgekende ontwerp. De huidige hoofdtuinman Fergus Garrett zet het experimentele karakter van de tuin door. De kwekerij bij het huis is druk bezocht en de dure studiedagen over beplanting zijn telkens uitverkocht. Engeland wist zich vanaf de achttiende eeuw met ontwerpers als Lancelot ‘Capability’ Brown en William Kent te onderscheiden in het componeren van sublieme ruimtelijke ervaringen door geënceneerde routes, gekaderde zichten en het benutten van het omliggende landschap, zoals we zien in Stowe, Stourhead, Rousham en Petworth. In de twintigste

eeuw werd dit grotendeels vervangen door het componeren met plantmateriaal en kleur, zoals de tuinen van Beth Chatto in Elmstead Market, Gertrude Jekylls Munstead Wood en Lawrence Johnstons Hidcote. Erik de Jong: ‘De hedendaagse Engelse tuin is meer een collectie van planten dan een uitgekende ruimtelijke compositie, een verzameling planten om mee te experimenteren en pronken.’ Liz, onze bed and breakfast eigenaresse in Winslow, Buckinghamshire en fervent tuinier en tuinenbezoeker, beaamt dit: ‘Het draait bij ons allemaal om de plant’. Ook in de professionele wereld zie je dit terug. De meeste Engelse ontwerpers hebben een horticulturele achtergrond en dat zie je terug in hun ontwerpen waar de ruimtelijke compositie minder belangrijk is. Anders dan in Nederland, waar de tuin vrijwel van het vakgebied landschapsarchitectuur is ‘afgeknipt’, is in Engeland de tuin hier nog volop onderdeel van. Voor grote openbareruimteprojecten is minder aandacht, misschien ook de reden waarom er zo weinig bekend is over de naoorlogse en moderne Britse landschapsarchitectuur. ‘Tegenwoordig zijn iconische ontwerpers

in Engeland schaars’, vindt gastvrouw Liz. ‘Die importeren we, zoals Piet Oudolf.’ Diens compositorische manier van werken met vaste planten en grassen, gestoeld op een diepe kennis en ervaring van het plantmateriaal, slaat aan in Engeland. In Somerset bezoeken we het ‘Open Field’ dat hij ontwierp bij deze vestiging van de internationale galerie Hauser and Wirth. De beplantingslijst van Oudolf vindt gretig aftrek. De tuin is een studieobject: met de lijst in de hand bestuderen bezoekers nauwgezet de 26.000 vaste planten die hij in golvende plantvakken rangschikte.

Chemicaliën

Op zaterdagavond kijken we het tuinprogramma Gardeners’ World. Sterpresentator Monty Don wandelt met Oudolf door het Open Field en stelt geen enkele vraag over de compositie van de tuin, over het beoogde ruimtelijke effect of de relatie met het landschap. Hij is, zoals de meeste bezoekers, alleen geïnteresseerd in de beplanting. Op de vraag wanneer de mensen thuis de planten terug moeten snoeien antwoordt de nuchtere Oudolf: ‘When you’re bored with the plants you see.’

Moderne tuinen worden ontworpen door ontwerpers met een horticulturele achtergrond, zoals het

Open Field van Piet Oudolf bij de internationale galerie Hauser and Wirth in Bruton.

Opvallend in de Britse omgang met tuinen, parken en landgoederen is het welhaast museale streven naar perfectie. Volgens de Britse tuinhistoricus John Dixon Hunt legde de National Trust vanaf de jaren vijftig de lat voor de gewone tuinier buitengewoon hoog door aangekochte terreinen de zogenoemde 'National Trust-behandeling' te geven. Oneffenheden werden weggepoetst, planten zagen er met behulp van chemicaliën smetteloos uit en gazons werden gemillimeterd – terwijl in de tijd dat de parken werden ontworpen de grasmaaier niet eens bestond. Gewone tuiniers streefden het ideaalbeeld dat in de druk bezochte landgoederen werd geschapen niet alleen in hun eigen tuinen na, maar verwachtten bij elk tuinbezoek een bijna onmogelijk hoog onderhoudsniveau. Dat dit ook nu nog vaak het geval is lezen we in een kritisch stuk van de hoofdtuinman van Kentchurch Court. Februari vorig jaar bezocht hij Rousham, maar de ouderdom, de lichtval en de compositie bekoorden hem niet. 'Ik snap niet wat mensen hier mooi aan vinden', schreef hij. 'Het onkruid wordt niet gewied, de bomen niet gesnoeid en de conditie van de rozen is bedroevend.' Ook de beroemde Chelsea Flower Show pocht met drie dagen lang perfectie – desnoods door planten elke dag te vervangen. Bij tuinieren hoort de cyclus groei, bloei en verval, maar vooral de oudere Engelsman snoeit, harkt en past kwistig chemicaliën toe om dit laatste stadium te weren. Gastvrouw Liz: 'Als op een dag op de cover van het tijdschrift van de Royal Horticultural Society een door slakken aangevreten hosta staat, zal dat een schok teweeg brengen.'

Theater maken

Toch komen we op onze rondreis ook op plekken waar de ongeschreven regels van de Engelse tuin buiten de deur worden gehouden, waar perfectie geen doel op zich is, en het plezier van het tuinieren vanaf spat. Voorman van de kunstbeweging Arts & Crafts William Morris verbijzonderde eind negentiende eeuw zijn tuin in de Cotswolds door in een haag de figuur van een IJslands mythisch wezen te knippen. In de verder keurig ingerichte cottagetuin lijkt dit indrukwekkende beest geheel op z'n plaats. Op Apple Sunday – de start van het oogstseizoen – bekijken we de privétuin van de naoorlogse modernistische architect Frederick Gibberd. Zo serieus en strak als zijn professionele ontwerpen, zo los en vrolijk is zijn tuin. 'Tuinieren is theater maken', aldus Gibberd.

Zijn tuin is ook zo te ervaren, als een serie losse ruimtes, decors voor de vele beelden die zijn vrouw verzamelde. Een klassiek tuinpaviljoen bouwde hij uit wijnflessen, beton en keien, een vogelhuis van bouw materiaal uit Harlow. Verderop staan metershoge klassieke zuilen van het Londense bankgebouw dat Gibberd verbouwde. Ook landschapsarchitect Sylvia Crowe haalde inspiratie uit de klassieken. In de jaren zeventig gaf ze Bewl Water Reservoir vorm met de vormgevingsprincipes van de klassieke Engelse landschapsstijl. Crowe dacht als een van de weinigen na de Tweede Wereldoorlog op een open, positieve manier na over de inpassing van elektriciteitscentrales, wegen, vuilnisbelten en hoogspanningskabels in het landschap. Het kunstmatige meer in Lamberhurst heeft glooiende oevers, mooie zichtlijnen en net als de follies eeuwen geleden, een gebouw als blikvanger om diepte te creëren.

Kiezelwoestijn

De meest sublieme plek die we bezoeken is de tuin van de filmmaker en kunstenaar Derek Jarman in Dungeness, op een landtong aan de zuidkust. In deze kiezelwoestijn staat Jarmans eenvoudige houten huis 'Prospect Cottage' te midden van twee kerncentrales, talloze roestende vissershutten en op het land getrokken boten. Toen hij in 1985 aids kreeg besloot hij zijn laatste levensjaren hier door te brengen. Jarman scharrelde als een jutter door het landschap om wrakhout, andere objecten en zeldzame beplanting te verzamelen. Hij maakte een compositie, in feite een abstractie van het omliggende landschap. Hekken of een andere begrenzing heeft de tuin niet, waardoor hij een wordt met het landschap. Jarman schreef een boek over zijn tuin, waarin hij niet alleen de magie en het plezier van het maken beschrijft, maar ook een scherpe analyse geeft van de heersende Engelse tuincultuur. 'Het paradijs achtervolgt de tuin', schrijft hij, waarmee hij het eindeloze streven naar perfectie bekritiseerde. De meeste Engelse tuinen zijn slecht opgevoede kinderen, betoogt hij, verworden door hun ouders, te veel bewaterd en overladen met vervelende chemische troep. Jarman hanteert een heldere omschrijving van wat een tuin werkelijk een paradijs maakt: 'Een tuin moet ruig zijn, shaggy.' Als een tuin niet ruig is, vergeet het dan maar.'

Landschapsarchitect Sylvia Crowe ontwierp in de jaren zeventig Bewl Water Reservoir.

William Morris verbijzonderde zijn tuin in Kelmescott door in een haag een mythisch wezen te knippen.

De kiezelwoestijn rondom Derek Jarmans 'Prospect Cottage' in Dungeness. 'Een tuin moet ruig zijn, shaggy.'